

**KORMOS TIMEA – CSATAI TAMÁS –
MENCZÓNÉ FEKETE MARGIT**

**A holttest-azonosítás hazai helyzetének értékelése
1951 és 2015 között I.**

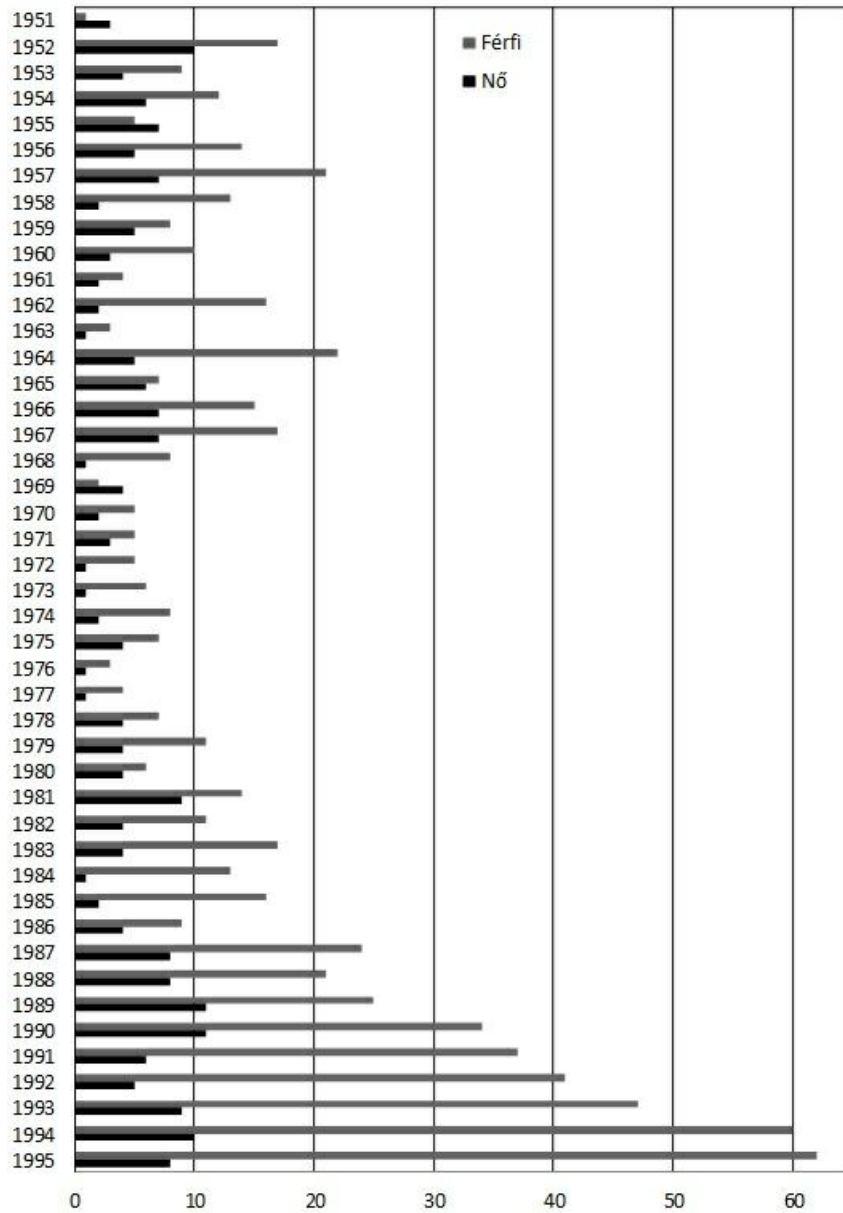
A vizsgálati intervallumot (1951–2015) a rendelkezésre álló adatok mennyisége és minősége alapján osztottuk fel két korszakra. 1951 és 1995 között – más-más időintervallumot átfogó módon, átfedésekkel – nyomtatott formában jelent meg a *Tájékoztató holtan talált ismeretlen személyek adatairól* című kiadvány. Ez rövid – néhány mondatos – cikkekben tette közzé az ismeretlen személyazonosságú holttestek adatait, külön szedve a nőket és a férfiakat, illetve az – 1951-től 1964-ig terjedő időszakot átfogó – első számban a csecsemőket. Ezekben a kiadványokban olyan rövid leírásokat olvashatunk, amelyek többnyire a fellelés idejét, helyét, a külleírást, a látszólagos életkort, a ruházatot, a holttestnél talált tárgyakat, a vízben töltött időt, a halál beálltának feltehető idejét, az eljáró szervet, illetve az ügyszámot tartalmazták. Az 1962-től 1984-ig terjedő időszakot átfogó 1985-ben készült kiadvány már a leírások többségénél fényképeket is tartalmaz. Ezzel szemben az 1996-tól napjainkig terjedő időszakból – teljes vagy részleges akták formájában – már helyszíniszemle-jegyzőkönyv, boncjegyzőkönyv, szakértői vélemények, az eltűnt személyekkel történő összevetésről szóló adatok is rendelkezésre állnak, így ezt az időszakot érdemes külön tárgyalni azzal, hogy amennyire lehetséges, azonos szempontok alapján vizsgáljuk a két korszakot, lehetőséget teremtve ezáltal az összehasonlításra. Fontosnak tartottuk ezeket az adatokat is feldolgozni és rendszerezni, hogy napjaink adataival a későbbiekben összevethessük őket, hiszen így – 64 év N. N.¹ anyagát áttekintve – meghatározhatók a kérdéskör gócpontjai, a súlyponti kérdések, a beavatkozásra váró területek, illetve alapvetően a holttest-azonosítás hazai helyzetének tendenciája. A tanulmány első részében fontos részletesen tárgyalni az egyes vizsgálati kategóriák tartalmát, például szükséges részletezni, hogy mit is értünk betegség meglétére utaló különös ismertetőjegyen stb. A második részben így elégséges csupán az adott korszakra (1996–2015) jellemző tartalommal kiegészíteni ezeket az információkat, mint például hogy megjelennek a testékszerek, az úgynevezett piercingek is a különös ismertetőjegyek sorában.

Az adott korszakban (1951 és 1995 között) 957 ismeretlen személyazonosságú halott volt (702 férfi, 214 nő, 41 csecsemő). Fontos kiemelni, hogy ezek a személyazonosság megállapítására irányuló hatósági eljárás alá vont holttestek, arról nincs információnk, hogy közülük hányat sikerült a hatóságnak azonosítania. Évenkénti és nemenkénti megoszlásukat az *1. számú ábra* szemlélteti (a rendelkezésre álló adatok csekély volta miatt a csecsemők nem szerepelnek az ábrán).

Természetes, rendkívüli és bűncselekmény által okozott halál

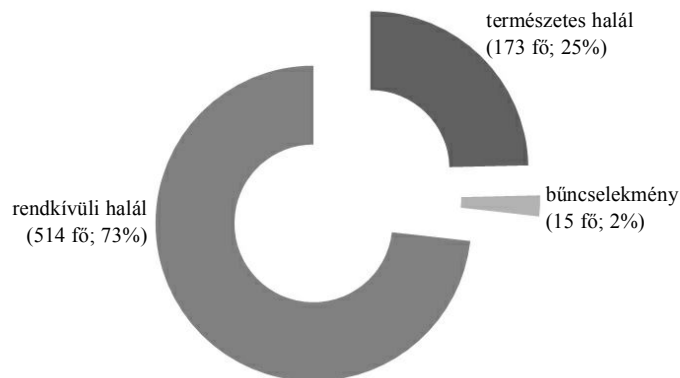
Érdeemes megvizsgálni, hogy nemenként hogyan alakul az adott populációban az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.) szerinti természetes halál, a bűncselekmény következtében beállt halál és a rendkívüli halál aránya. (Ebben az esetben elvonatkoztatunk attól, hogy a személyazonosság megállapításáig a rendkívüli halál esetére szóló hatósági eljárást kell lefolytatni.) Az ismeretlen személyazonosságot gyűjtő kategóriának tekintjük, ezen belül vizsgáljuk férfiak (*2. számú ábra*) és nők (*3. számú ábra*) esetében, hogy a halál természetes-e (jellemzően előfordul itt a hirtelen halál és a váratlan halál – például szívinfarktust, tüdőembóliát kap valaki az utcán – éppúgy, mint krónikus betegségben elhunyt személy is. Az Eütv. szerinti nem természetes halál kategóriáját a törvény szellemében akképpen vizsgáljuk, hogy külön kategóriába soroljuk a *bűncselekmények* áldozatait és a *rendkívüli halottakat*. Utóbbi kategóriába kerülnek a balesetben meghaltak és az öngyilkosok. Praktikusán idesoroljuk a kihülést, a vízbe fulladást, annak ellenére, hogy a legtöbb esetben nem állapítható meg, hogy az illető ugrott-e (öngyilkossági szándék – rendkívüli halál), lökték-e (akár emberölési szándékkal, mély vízbe, úszni nem tudót – bűncselekmény), vagy véletlenül esett-e a vízbe (balesetszerűen – rendkívüli halál). Igazságügyi orvostani megfontolások alapján a közlekedési baleseteket is idesoroljuk, annak ellenére, hogy ebben az esetben bűncselekmény is történik, mégis az eset *balesetszerű* jellegét vesszük hangsúlyosnak.²

1. számú ábra
 Férfiak és nők megoszlása a vizsgált időszakban (1951–1995; fő)

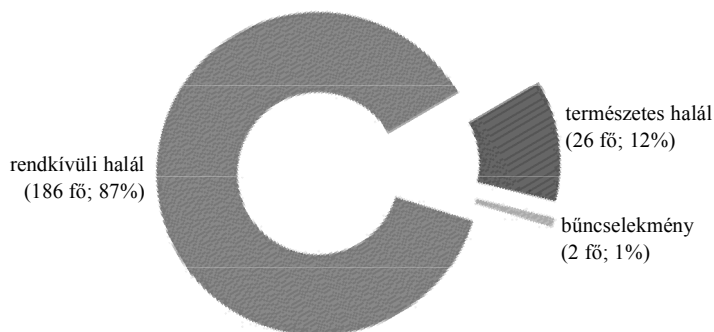
2. számú ábra

Az ismeretlen személyazonosságú férfi halottak halálloki megoszlása

3. számú ábra

Az ismeretlen személyazonosságú nők halálloki megoszlása

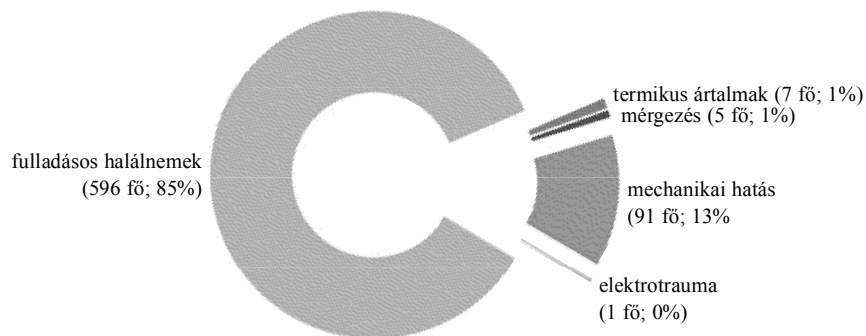

Rendkívüli halál

Az összességében véve 700 (514 férfi + 186 nő) rendkívüli halott esetében az igazságügyi orvostani kategóriákba sorolást első körben a 4. számú ábra szerint tudjuk elvégezni. A mérgezésben elhunyt öt személy közül egy nő alkoholmérgezésben, két férfi gyógyszermérgezésben, egy nő gyógyszermérgezésben, valamint egy férfi maró mérgezés által okozott mérgezésben halt meg. Kábítószer, illetve nem maró mérgezés okozta mérgezés a vizsgált periódusban nem történt. Egy férfi halálát áramütés (elektrotrauma) okozta. Villámcsapás okozta elektrotrauma a vizsgált periódusban nem volt. A termikus ártalmak körében két férfi és egy nő kihűlését, valamint négy férfi megégését kell említenünk.

4. számú ábra

A rendkívüli halottak megoszlása halálnevek szerint, férfiak és nők együtt

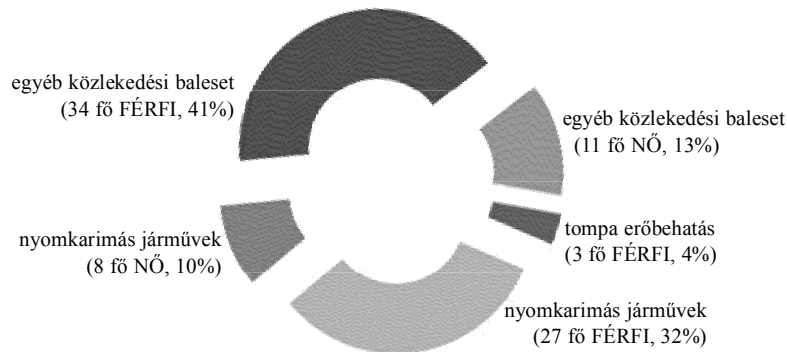

Érdeemes külön megvizsgálni a népesebb gyűjtőkategóriákat, így elsőként a mechanikai hatás miatt bekövetkezett halál kérdéskörét. Elkülönítve vizsgáltuk az eszközös (83 fő) és az eszköz nélküli (8 fő) cselekményeket. Utóbbi kategóriába a magasból történő lezuhanás tartozik, a vizsgált intervallumban hét férfi és egy nő lelte így a halálát. Az eszközös cselekmények sorában egy esetben volt példa rendőri fegyverhasználat következményeként beállt halálra. Olyan robbanás, éllel-heggyel bíró eszköz okozta halál, illetve halálos tömegszerencsétlenség a vizsgált periódusban nem történt, amely ismeretlenül maradó személy halálával járt volna. Az eszközös cselekmények nem szerinti megoszlását az 5. számú ábra szemlélteti. Jól látható, hogy a tompa erőbehatás (ütés, ütődés: esetünkben három férfi koponyatörése) kivételével csak közlekedési baleseteket találunk ebben a kategóriában. Ezeket két csoportra osztottuk a jármű jellege szerint. Tudniillik a nagy tömegű és nagy forgónyomatékú nyomkarimás járművek (villamos, HÉV, vonat) olyan roncsolásokat okozhatnak a holttesten, amelyek még inkább nehezítik az azonosítást, hiszen a több darabban lévő holttesten igen nehéz a különös ismertetőjegyek megítélése. Nyomkarimás jármű okozta a halálát huszonhét férfinak és nyolc nőnek, egyéb közlekedési eszköz harmincnégy férfinak és tizenegy nőnek.

A fulladásos halálneveket vizsgálva megjegyzendő, hogy a légzőnyílások és a légutak elzáródása következtében kialakult halálra sem a férfiak, sem a nők körében nem volt példa. Ebben a kategóriában a folyadékba (folyó- vagy állóvízbe) fúlt férfiak (400) és nők (159) csoportja a legnépesebb. Említést érdemel még az önakasztottak száma is, ez férfiak esetében 32, míg nők esetében 3. Egyebekben még két személy halála sorolható ide, ezek külső oxigénhiány miatt következtek be (6. számú ábra). Ezen a ponton érdemel külön szót a vízi

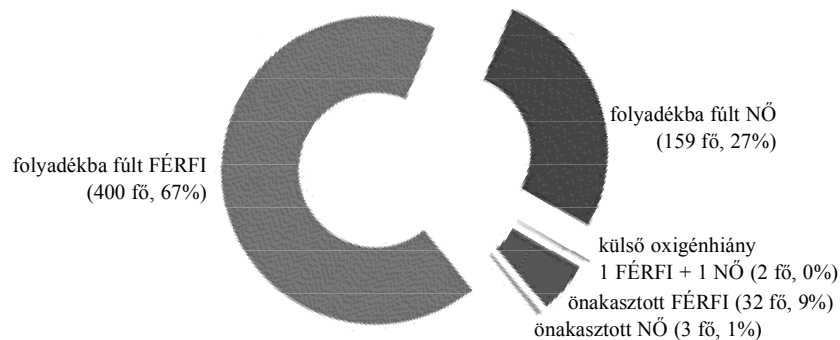
5. számú ábra

Eszközös mechanikai hatás következtében beálló halál megoszlása

6. számú ábra

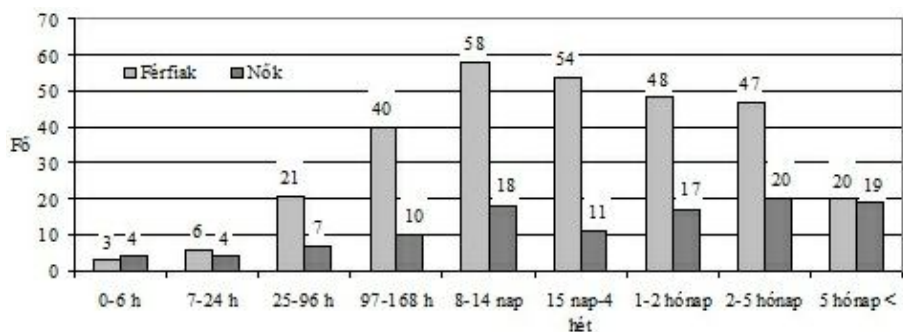
A fulladásos halálnemek előfordulása

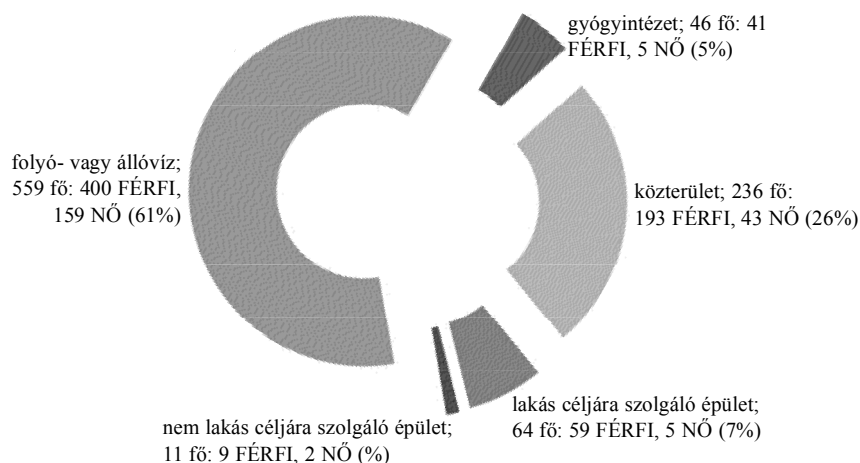
holttestek – a holttest-azonosítás mostohagyermekének – kérdésköre. Az összesen 559 vízi holttest közül csak 407-ről tudjuk, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján a helyszíni szemlét megelőzően körülbelül mennyi időt tölthetett vízben. Ezt szemlélteti a 7. számú ábra. A vízszintes tengelyen található időintervallumokat az igazságügyi orvostan útmutatásai alapján³ alakítottuk ki. Jól látszik, hogy a legtöbb vízi holttest – retrospektív módon visszakövetkeztetve a megtaláláskori állapotból a vízbe kerülés idejére – a halál feltehető idejétől számított 8-14 nap körüli, ez egybevág azzal, hogy ez az az intervallum, amikor a rothadási gázoktól a tetem a víz felszínére emelkedik.

A vízi holttestek kérdéskörénél maradván kell azt is megvizsgálni, hogy hogyan alakul a holttestek fellelési helye (8. számú ábra). A kategóriák kialakítása tulajdonképpen azok szerint a racionális elvek szerint történt, hogy – ismer-

7. számú ábra
Vízben töltött idő

8. számú ábra
A fellelési hely megoszlása, nők és férfiak együtt

ve a másik vizsgált korszak (1996–2015) ismérveit is – más adatok nyerhetők a különböző fellelési helyek esetén. Gyógyintézetben⁴ előforduló ismeretlen holttestek például jellemzően eszméletlen állapotban és/vagy hipotermikus állapotban beszállított hajléktalanok, akut életveszélyes állapotban (például oesophagus varix) beszállított egyének. Esetükben rendelkezésre áll – bár sajnálatosan csak a közvetlenül a halál előtt keletkezett – orvosi dokumentáció, így annak ellenére, hogy tulajdonképpen tekinthetők közterületi halottnak is, érdemes őket kiemelni ebből a csoportból. Gyakorlati tapasztalataink azt mutatják, hogy meghalni bárhol és bárhogyan lehet, erre legjobb példa a közterü-

leten bekövetkező halál. Idesoroltuk a közlekedési járművön, vasútállomáson, építési területen, moziban, étteremben, temetőben, szivattyútelepen, autópályán, nádasban, szeméttelen, fertőtlenítőállomáson, fürdőben, valamint jellemből adódóan az összes közlekedési baleset következtében történő halált. Közterületen jellemző a természetes halál éppúgy, mint a bűncselekmény, így ezt a felosztást nem érdemes vizsgálat tárgyává tenni. Tulajdonképpen az összes folyó- vagy állóvízben bekövetkezett halál is idesorolható, de ezeket az azonosítás specialitásaira (tudniillik külleírás készítése nehézkes a holttest rossz állapota miatt⁵, a különös ismertetőjegyek megítélése problémás a felhám leázása miatt, felismertetés sikeressége szinte kizárt, ujjnyom rögzítésére nincs lehetőség, gyakran darabolt a holttest, vagy csak hullarészek kerülnek elő) tekintettel külön csoportba soroltuk. Lakás céljára szolgáló épületben beálló halálnak vettük azokat az eseteket, amelyeknél a tájékoztatóban konkrét cím házszámmal együtt szerepel. A szerkesztés hiányossága, hogy nem derült ki egyértelműen, hogy ez effektív a házban vagy az adott házszámú ház előtt az utcán bekövetkezett halált takar-e, hiszen a hatóság a könnyebb beazonosíthatóság céljából az utcán meghaltak esetén mindig egy adott házszámhoz viszonyítja a fellelés helyét. Nem lakás céljára szolgáló épületnek vettük például az udvart, belső udvart, pincét, nyaralót, tanyát, ásott kutat. Jellegük a közterület és a lakás célját szolgáló épület között van, tulajdonképpen van bejegyzett tulajdonosuk, azonban nem tekinthetők feltétlenül olyan forgalmas helynek, ahol a tulajdonos életvitelszerűen napi rendszerességgel tartózkodik és ebből adódóan folyamatosan felügyelete alatt tartaná az adott objektumot, területet.

Bűncselekmény okozta halál

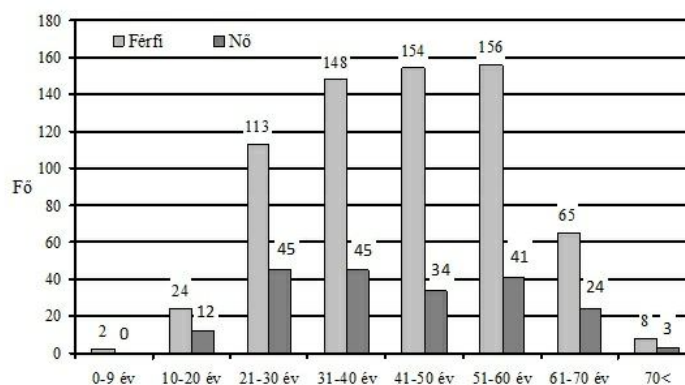
1957-ben egy férfi, 1982-ben egy férfi, 1985-ben egy férfi, 1987-ben egy férfi, 1989-ben egy férfi 1990-ben egy férfi, 1992-ben egy nő, 1994-ben két férfi, valamint 1995-ben hét férfi és egy nő halálát okozta bűncselekmény. Az elkövetés módszeréről, eszközéről nincs információnk.

A látszólagos életkor

A tárgykör beható ismerete hiányában gondolhatnánk, hogy az érintettek különösen az idősebb (70-től fölfelé) korosztályból kerülnek ki, akik esetleges feledékenységük miatt nem találják vissza az otthonukba, rosszabb látásuk,

hallásuk következtében gyakrabban válhatnak balesetek áldozatává, rosszabb általános egészségi állapotuk, betegségeik okán fokozottabban érinti őket a kihülés, a hirtelen vagy váratlan halál. Ha azonban megvizsgáljuk a korcsoportokat, látható, hogy a sérülékeny korcsoportok férfiak és nők tekintetében egyaránt a közép- és a késő középkorúak. Férfiak esetében 27, nőknél 15 esetben nincs adatunk az elhunyt életkorát illetően. Az 1953 és 1968 közötti időszakból van adatunk a csecsemőkre vonatkozóan: 41 csecsemőt tartalmaz a tájékoztató, de a 9. számú ábrán nem szerepeltetjük őket, tekintettel arra, hogy csak nagyon szűk időintervallumról van szó.

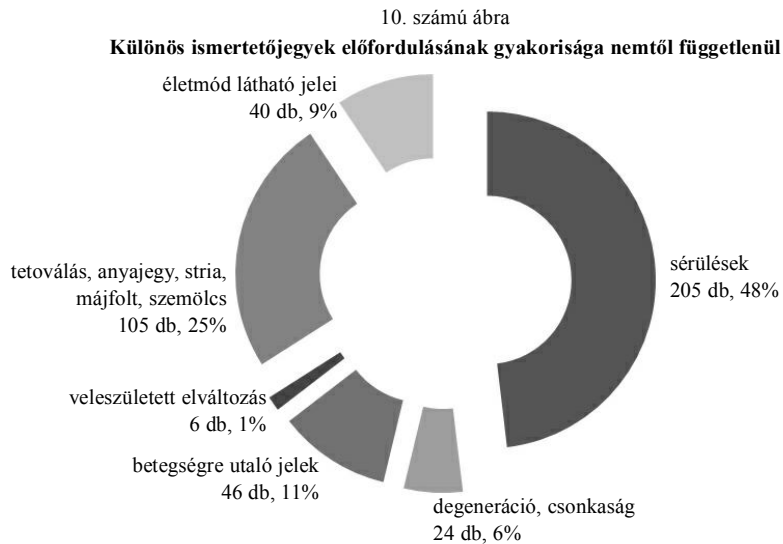
9. számú ábra
Életkormegoszlás nemek szerint

Különös ismertetőjegyek

Különös ismertetőjegy⁶ lehet tulajdonképpen bármi, ami az adott holttest egyediesítésére⁷, ezáltal azonosítására alkalmas lehet. Célunk elsősorban az volt, hogy az egyes különös ismertetőjegyek előfordulásának gyakoriságát feltárjuk függetlenül a holttestek számától, így egy adott holttest esetében több jegyet is figyelembe vettünk (10. számú ábra).

A nagyobb gyűjtőkategóriákat megbontva érdemes áttekinteni immár nemre bontva is az egyes konkrét különös ismertetőjegyeket. Foglalkozás, hivatás gyakorlására utaló jegyre⁸ és beépített nagy értékű műszerre nem volt példa a vizsgált periódusban. Veleszületett elváltozásra hat férfi esetében volt példa (például egyik alsó végtag rövidebb volta, tyúkmell, testszerte fokozott szőrösség, feltűnően rövidebb inak a kézben). Betegség meglétére utaló jele-

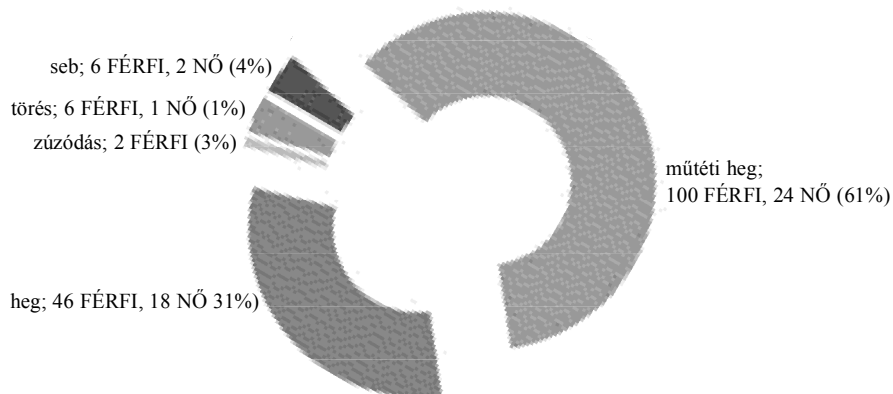
ket⁹ férfiakon 37, nők esetén 9 alkalommal észlelték (például pigmentfoltosság, aranyér, bokaduzzanat, visszér, zsírmirigy, fekély stb.). Degeneráció, csonkaság 23 esetben férfin, egy esetben nőn fordult elő, ezen igen nagy többségben a kéz ujjainak teljes vagy részleges hiányát értjük, előfordult továbbá a lábujjak, illetve a here hiánya is. Az életmód látható jelein alapvetően az életkörülmények, szokások jeleit (férfiaknál négy, nőknél két esetben, például nikotintól elszíneződött ujj, szakáll), illetve a fogakon látható, szembetűnő fémkoronát értjük (nem ideértve a kevésbé szembetűnő fémhidakat vagy a fehér bevonatú fémhátú koronákat). Utóbbi csoportba 22 férfi és 11 nő tartozik. A sérülések¹⁰ megoszlását a *11. számú ábra* szemlélteti.

Egyebekben szemölcsöt férfin kilenc, nőn nyolc esetben, anyajegyet férfin hat, nőn egy esetben, striát nőn három esetben, továbbá egy esetben a péniszbe helyezett műanyag golyót említhetünk a 77 tetoválás mellett (76 férfi és egy nő).

A hajléktalankérdés

Az ábrákból jól látható, hogy a rendszerváltozásnak nevezett társadalmi jelenség és az ezzel járó nem kívánt hatások az ismeretlen személyazonosságú holttestek történetében is markáns lenyomatot hagytak: számuk egyértelmű-

11. számú ábra
A sérülések megoszlása

en növekedett a nyolcvanas évek második felétől. A természetes halálok és a közterületen bekövetkezett halálok számának növekedése – külön-külön és összefüggéseiben is – alapvetően a hajléktalankérdésre vezethető vissza. Szintén a nyolcvanas évek végén figyelhető meg a gyógyintézeti halottak számának emelkedése, jelentős részük kórházba szállított, eszméletlen hajléktalan. A vizsgált időszakban nehéz megítélni a rövid leírások alapján, hogy kik a csupán vélhetően és kik a valóban hajléktalan életmódot folytatók. Nagyon szigorúan vizsgálva a rendelkezésre álló adatokat – ha fénykép is rendelkezésre állt és egyéb körülmények is erre engedtek következtetni –, kilenc férfiról és egy nőről tudtuk megállapítani, hogy bizonyosan hajléktalan, jellemzően az 1989 és 1995 közötti periódusban, de a számuk ennek többszöröse is lehet. Fontos volt azonban valamiféle viszonyítási alapot teremteni a másik vizsgálati periódus (1996–2015) számára, amikor már van helyszíni-szemle-jegyzőkönyvünk, a fellelési hely és körülmények bővebb leírása, több fényképfelvétel a ruházatról is, és ezek ismeretében jobban meg tudjuk ítélni a tömeges számú hajléktalan ismeretlen személyazonosságú holttestet.

A kutatás további irányai

Jelen áttekintés a 64 évet is bemutató, ismeretlen személyazonosságú holttestekkel foglalkozó, alapvetően módszertani kérdéseket tárgyaló doktori értekezés alapja. A rendelkezésre álló csekély adathalmaz elemeit megkíséreltük

rendszerezni, és struktúrát adni nekik. A második periódus (1996–2015) anyagának ismeretében igyekeztünk kialakítani jelen publikáció rendezőel-veit, hogy egyrészt tendenciát tudjunk felállítani, másrészt lehetőségünk le-
gyen az adatok ütköztetésére.

Összegzés

Vázolva mármost ennek a korszaknak a fő jellemvonásait elmondhatjuk, hogy viszonylag magas a tíz és húsz év közötti korosztály aránya, az ismeretlen szemé-lyazonosságú holttestek csaknem negyede természetes halott, hatvan szá-
zalékuk pedig vízi holttest, a különös ismertetőjegyek csaknem felét a sérülé-
sek teszik ki, ezek közül a műtéti hegek a legszignifikánsabbak. A tendenciát
tekintve körvonalazódik, hogy a hetvenes évek végétől progresszíven emelke-
dik az ismeretlen személyazonosságú holttestek száma, a nyolcvanas évek
második felétől nő a hajléktalan ismeretlen személyazonosságú holttestek szá-
ma, továbbá a bűncselekmény okozta halálok is ekkor szaporodnak meg.

LÁBJEGYZETEK

- 1 Nomen nescio: nem tudom a nevet, azaz ismeretlen a holttest személyazonossága.
- 2 A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény XXII., a közlekedési bűncselekményeket tár-
gyaló fejezete.
- 3 Franz L. Schleyer: Zur Histologie der Waschhaut. Deutsche Zeitschrift für gerichtliche Medizin. Bd.
40, 1951, S. 680–684.; H. Reh – K. Haarhoff – C. D. Vogt: Die Schätzung der Todeszeit bei
Wasserleichen. Zeitschrift für Rechtsmedizin, Bd. 79, 1977, S. 261–266.; Sótónyi Péter (szerk.): Igaz-
ságügyi orvostan. Harmadik, bővített kiadás. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2005; W. Weber – R.
Laufkötter: Stadien postmortaler Waschhautbildung. Ergebnisse systematischer qualitativer und quan-
titativer experimenteller Untersuchungen. Zeitschrift für Rechtsmedizin. Bd. 92, 1984, S. 277–290.; E.
P. Leinzinger: Späteres Auftreten der Totenflecke bei Wasserleichen. In: Georg Bauer: Festschrift für
Wilhelm Holczabek. Gerichtsmedizin. Franz Deutike Verlag, Wien, 1988, S. 119–121.
- 4 Burkhard Madea – Reinhard Dettmeyer: Basiswissen Rechtsmedizin. Springer Medizin Verlag,
Heidelberg, 2007, S. 92.
- 5 Eberhard Hildebrand – Werner Naeve: Eigenartige Knochenabschleifungen an einer Leiche mit langer
Wasserliegezeit. Zeitschrift für Rechtsmedizin, Bd. 80, 1977, S. 61–67.
- 6 Burkhard Madea – Reinhard Dettmeyer: i. m. 90. o.
- 7 Harsányi László – Földes Vilmos: Orvosszakértői személyazonosítás. BM Tanulmányi és Kiképzési
Csoporthőnökség, Budapest, 1968, 22. o.
- 8 Lásd Kenyeres Balázs: A törvényszéki orvostan tankönyve a magyar törvényekre való tekintettel. II.
kötet. Universitas Könyvkiadó Társaság, Budapest, 1926, 137–139. o.
- 9 Horst Hunger – Dieter Leopold: Identifikation. Springer Verlag, Berlin–Heidelberg–New York, 1978,
pp. 26–27.
- 10 Somogyi Endre: Igazságügyi orvostan. Medicina Egészségügyi Könyvkiadó, Budapest, 1964, 406. o.